

اورخون یازیتلاری

یازان: علی براننده (تورک)

e.mail:turkbaris2003@yahoo.com

تورکلرین ان دیرلی کئچمیشلرینه آیت یازیلارکی تاریخ یازارلارینا و تورکلوقلارا گوره ان زنگین و گورکملی یازیت و تورکلرین شاه اثری و ان اسکی ادبی یازیلاری سایلیر " یئنی سئی " و " اورخون " یازیلاردی. بو کیسا یازیدا چالشلیب بو یازیلارین نجور تاپیلیب و هانسی تاریخه آیت اولدوقلاری و الفباسنین هاردان و نجور یارادلیشی آچیقلا نسین . بو گونه قدر چوخلی اولکلرده ، اوزلیکله اوروپا اولکلرینده یوغون آراشیدیرمالار و چشیتلی کورولوشلار بو یازیلارا گوره قورولوب و حالا بو شاه اثرلر اوزرینده آراشیدیرمالار سورمکده دیر. اما بیزیم اولکمیزده تکجه بو یازیتلارین آدینی ائشیدیب هیچ بیر دیرلی و یغجام شکیلده آراشیدیرما

آپاريلماميشدير . اگرچه بو يازيلارا گوره بويوك اوستادلارمیز دوكتور هيئت و پروفيسور زهتابی و دوكتور دوزگون کیمی بيلم آداملاری يازرلاری واردی اما تورک توپلومونون گنج و جوان عاليملرين بو شاه اثرلردن چوخ آزیلگی وارلاردی.

بو يازيلار او قدر اونملی ديرلر کی ،اونلاری تورکلرين و تورک ميلت - ينين ان اسکی سؤزلوک و سؤز ساحسین بیتکلری (کتاب) سايلار.

اونجلیکله خاطرلایتمالیام کی بوردا اورتایا آتيلمیش باخیش تکجه منیم ديرلنديکلريم فيکیردير .بو آراشدیرما اورخون خطینین چوزویوجسی "ویل تامسمون" ون "یئنی سئی یازیتلارینین چوزومی " کیتابیندان یازلیب ،اوماریم بو یازی اوزخون و تورک کئچمیشینی یازیلارین تانیتماسیندا یاراری و ديرلی اولسون .

× اورخون یازیلارینین نجور بولونماسی

گونئی سيبری یادا "یئنی سئی" ایرماقینین یوکاری مجراسنین یاخین -لیقیندا "آبکا" بولکسینده هیچ بیر یئرده گورنمه میش بیر الفابتيله و آچارسیز بیر دیلده یازيلمیش یازیلاری ۱۷۲۱- نجی ایلینده ایکی آوروپالی عالیم بیرسی آلمانلی "شیمیدت" و دیگرى ائسویچرلی "یوهان" آدلی بيلم آدمی کشف ائدیلر.بو دیکیلی داشلار هر بیرسی بويوك و قوجامان داش توسباقالارین کوکلرینده قاريلمیش چوخورلار - نین اورتاسیندا دیکلنمیشلردی. بویله بیر دیکیلی داشلار اویلسی بیر مارق کونوسی اولدی کی بیر ایل گورنوشوندن

خمان سونرا یعنی ۱۷۲۲- نجی ایلینده دونیایا و آوروپایا تانیتمیندا اونلاری حیرته و سارسینتیا اوغراتدی.

بویوک چابالار و چالیشمالار اگرچه بیر سونوجا وارمیدی؛ اما بویازیلار اویلسنه مارق کونوسی اویاندرمیشیدی کی بویوک توپلانتی - لار و بویوک عالیملر و دیلچیلرین ان زیروده اولان بحث لریندن و کونولاریندان اولوب یوکسک چالیشمالارا راغمن بیر سونوجا وارمیدی. نهایت ۱۵۰ ایل چالیشمادان سونرا بیر دانماک لی آکادمیسین طرفیندن کی اوزوده ایرمیدن آرتیق دیل بولوردی بویازیلارین آلفبا و سیمگلرینی چوزوب، سونوندا اوزون ایلر قارانلیقدا قالان یازیلی داش کیتابلرین دیلرینی چوزوب تورک خالقلارینیا آیت اولدوگونی آیدینلاشدیردی. بو بویوک عالیم "ویل تامسون" یدی کی بوتون متنلر و یازیلاری اوخویوب و هامیسینین چوزد کدن سونرا بیر یئرده؛ بیر کیتاب شکلینده "چوزولموش اوخون و یئنی سئی کیتابلری" آدیله بیر یئرده یاینلایب، بو بویوک حیزمتیله تورکلرین اوزون ایلر قارانلیقدا قالان و هیچ بیر یئرده یازیلمايان ان دوغری و آیدین شکیلده تورک و باشقا علم دونیاسینا سوندی.

بویوک عالیم و تورکلوق "بارتولود"؛ اورتا آسیا تورکلرین تاریخ کیتابیندا ایشاره ائتدیگی کیمی اگرچه بوتون اورخون یازیلاری "ویل تامسون" طرفیندن چوزولوب اما گر کمز بوتون یازیلارین سوزلری و عبارتلرینی دوزگون حالده اوخونموش اولسون یعنی چوزومده بعضی یانلیشلیقلار و

یانلمالار دا گوزه چارپیر اما دئملیوک اورخون یازیلاری او قدر دیرلی و اونملی سایلیرلار کی بیر نئچه یانلیشلیقی گوزه گلمز و گر کمز کی بو یانلمالارا دایاناراک اوز اونملرین و دیر لرینی الدن وئریب ؛بونی بوگونکی دیلیمیزین ایغون اودو گونا گوره سایاق.

بوردا بونودا خاطر لاتمالیم کی یازیتلارین همان یانی باشلاریندا باشقا بیر تاریخده تور کلرین یاشایشلارنا راجع دیرلی بیلگیلر ده الده ائتماق اولار. اونلاردان بیرسی بوداشلارین دیکیلیشی شکیلیدی کی بیر بویوک و آچیق آلاندا و یوزلری گونش چیخدیگی طرفینده. دیکیلیشلی داشلارین یانلاریندا بیر نئچه اینسانین دوغال بویوندا یاپیلیمیش هیکل واردی کی بیر قوریوجی کیمی داشلارین یانلاریندا دوروبلار، سانکی سایقی دوروشوندا دورموشلار. بو داشلار هم کیشی و هم دهارواد واردی کی اگر چه ایندی بو هیکلر سینیک حالدا دیرلار، اما او قدر اینجه لیکله دوزولمشلر کی حتی ائیلماق اولار او چاغین گئیم و پالتارینین شکلینده گوره ک.

ارکک پالتارلارین یاخاسی ساغدان سولا باغلانمیش و بیر قیلنج دا ساغ یاندا آسیلی شکیلده واردی، بو پالتار اوزون و دون حالیندادی.

باش قیسمیندا بیر بویوک بورکلن بزه کلنوب کی بورکون اوستونده بیر قوش شیلی کی قانادلارینی آچیب گورونمکده دیر.

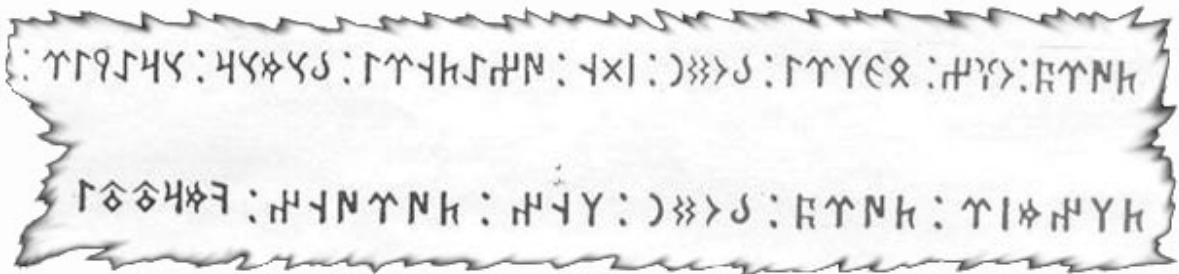
بونلاردان ان گور کملی حال داشلارین ،بویوک و قوجامان داشدان یاپیلمیش "توسباغالار" اوستونده اولما کلاریدی . تورک تاریخینده بولوندیگی کیمی "توسباغا"لارین اوزون عمورلری یاراتیکلار و حیوانلار ایچریسینده ان اوزون یاشایان اولانی سانلیبیلار و تورک اینانجیندا دونیا توسباغالارین سیرتیندا داشنینما کدادیر .

یو توسباغالارین سیرتینلارین اورتالاری بوش اولوب و بوتون داشلار اونلارین بو بوش یئرلرینده دیکیمیشلریدلر.دیگر گور کملی داشلاردان کی اورخون کیتابلینین یانیندا واردی دوروکن شکلینده اولان بویوک داشلاردی کی گننه اورتالاری گیرده و چوخور حالدده قازیلیب و بیر سولاق اولارک ایشلیدیلمیش.بو گونکی بيلم آداملارین گوروشلرینه گوره بو دوردکن داشلار اوزمانلار شامان عنعنه سی ایشلنرمیش،یعنی قوربانلیقلار بو دوردکن داشلارین اوستونده کسلیب و قانلاری اورتادا اولان چوخورا دولارمیش!

بو گونه جان اگرچه بو یازیلی داشلارین اوزرینده چوخلی تدقیقات و آراشدیرمالار یاپیلیب اما سون ایللرده یئنی بولونان چوخلی اوخوماق و

آراشدیرمانی گوزلین داشلاردا تاپلیبدی کی آراشدیرما و تدقیق بیلی یوردولار طرفیندن آچیقلق گتیرمک ایستلیر.

دئملیک کی بو تاپیلان اورخون یازیتلاری تکجه توپلی حالده بولونان ایلک تورک یازیلاری اولدوقلارینا گوره بو قدر آراشدیرما اوزرلرینده آپارلیب، اما بو یازیلاردان چوخ اسکس تاریخله آیت یازیلار وراکی اوزلیکله "قوبستان" و "آذربایجان" توپراقلاریندا بولونوبدور.

اورخون یازیلاری هانسی تاریخه آیتدیرلر

تورک اولوسونون اسکی و کئچمیشلرینه آیت بو گونه جان الده اولمایان و المیزه گلیب چاتمایان و هنوز تاپیلمایان بیر یازی اولماقینا گوره، تورک و علیم دونیاسی اورخون و یئنی سئی یازیلارینی تورک - لرین ان اسکی و ایلک یازیتلاری قبول ائدیلیمیشلر.

بو آدلاندیرما ایلک تورک یازیسنی تاپیلدیقی یئرین آدین وئرلماقینا گور - ییش کی ایلک یازیتلار اورخون نهرنین کناریندا بولونوب.

اما خاطرلایتماق گرکیر کی اورخون نهرنین یانی باشیندا بولونان یازیلار ان سون اورخون یازیلاردی کی ۷-نجی یعنی ۶۸۰-۶۳۰ م ایلرینه آیتدیرلر.

اورخون یازتلازنین تاریخی و کئچمیشی ۵ دووریه بولمک اولار کی آشاغیدا اونلاردان تک-تک سوز آچیب و بحث ائدیلقاق:

۱) ان اسکی دووران کی اورخون یازیلاری شکیلجیک خطیندن دوزلی - لیشه باشلایب. بو دووراندان "اورارتوی" دوولتیرینین سونوندان "ماننا" دوولتیرینین اوللرینه قدر سانماق اولور. (۶-نجی م اونجه تا ۸ - نجی م اونجه ایللری) بو دووردن اورخون یا همان تورک آلفابتین شکیلجیک خطین سادده لشمیش و شکیلرین بنزری و تورک دیلینه اوغون ساغلایان شکیلجیکر اولوشماقدیمیش. بو دووراندان ایندییه دک الیمیزه ماننا چاغیندان و "زئوه" خزینسین بیر نچه گوموش بوشقابین اوستونده هیروگیلیف یازیلاریندان باشقا ایز بولونمایب.

۲) ایکینجی دووور مانندان سونرا باشلیر کی ۸-۵-نجی میلاد اونجه عصیرلرینه آیتدیر. بو دوورانداندا اگرچه بیلرلی باشلی قالینتی الده یوخدی اما بو چاغدان سونرا اورخون خطی بوتونلشمگه و اورخون خطین دوغولماقینا و دیگر دیلردن آلیملار آلیب بو خطیلردن دیشیک و ائتگیلنگه باشلایب. بو دووراندان چوخلی "ایران" و "آذربایجان توپراقاریندا ایزلر واردی کی بیرسی " اهر" توپراقلاریندا تاپلمیش؛ اوزرینده اورخون یازسی اولان قیزیل لوووحه دی؛ دیگر قلینتی اهرر و مشکین آرایسندا توپراقدان تاپلمیش داش قازما لوووحه لرین دی کی چوخ ائحتمال وئریلیر اورخون الفابینین اوزل خطیندن اولار.

بو دوورانداں تورک طایفالارنن دامغالاریندادا اورخون خطیندن یاز خطیندن
آلمیش دامغالارا بو دوورانا گرک آیت سانلا.

۳) اوچونجی دووران کی اورخون خطینن دوزلشدیرن و ایندیکی حالینه
لاپ بتر دووران سایماق اولار؛ ۲۵۰۰ ایل بوندان قاباقا کی قزاقستانین "ایسیک
گول" یاخینلیقیندا "ایسیک" گورندان تاپیلان گوموش بیر بوشقابدیر کی بیر
تورک شاه زاده نین گوروندا بولونوب.

بو یازی ۲۶ حرفیدن دوزلیب و اورخون خطینه یازیلیب. بو چاغدان سونرا
بو گونه جان و یا بوچاغا آیت باشقا قالینتی هنوز الده ائدلمیب.

۴) دوردونجی دووران میلادین ۵-نجی ایلریندن باشیلر "یئنی سئی" یازیلار بو
یازیله یازیلیمیشلار بو یازیلار یئنی سئی آرخنین یانیندا تاپلیب، بونا گورده بو
آدلا آدلاندریلیلار و قیرقیز و اوغوز تورکلرینه عایدیلمشلر. بو گون جان بو
بولگده ۵۱ متین تاپیلیب:

×تالاس چایی چورسینده یازیلی داشلار

×سوچی چایی چورسینده یازیلی داشلار

بو یازیلارین حرفیلری ۱۵۹ دور وداها چوخ شکیلجیک وار. بو متیلر اورخون
یازیلارینا تایی انکشاف ائدیلمیش و چوخدا اوخوناقلی دگیلر بو دوورانداں
سونرا عالیملر دوزگون شکیلده تورکلرین الفابته صاحب اولدوقلارینا اینایب و
حتی بو دوورانداں نخجوان و قزاق شهرلرینده تاپیلان اورخون یازیلی داشلار
واردی کی سانیلیر هامسی بو دونمه عایتدیرلر.

۵) ان سون دووران ۸-نجی میلادی ایلر گوگ تورک دوولترینن ایکینجی دونمینه عایت دیرکی اورخون نهرنین یانی باشیندا بولونوب و اورخون و تورک اسکی آلفابئتیبو آدلا آدلاندیرلمیشدیر. اورخون آئیده لری گوگ تورک ایمپراتورلوقونون آدلیم "بیلگه خان" دونمیندن قالما "بنگو داشلار" یا "تورک اولولاری" نین سوزلرینن ابدی لشدیرن آئیده داشلاردیر. بو داشلار هم تورک تاریخی نین ان دیرلی آئیده لری و زنگین ادبی شاه اثرلری گرک سایلا. بو آئیده لر بو قدر اونملی اولماقلاری اوردان قایناقلانیرکی بو یاریلار تورکلرن بو گونه دک توپلی حالده بولونان متینلردیلر. و تورک یازی دیلینن ایلک، همده چوخ یوکسک بیر اورنکدیرلر. گوگ تورک "بنگو داشلار" ۱۳ عدددیر. بونلارین ان آدلیملاری باش وزیر "تون یوکون" و "کول تکین" و "بیلگه خاقان" اوچون تیکلمیش اولانلاردیر. دیگر ۱۰ داشدا آدلیمدیلار، فقط اونلار یالقیز اولن تورک بویو کلرینن کیملی و دو یغوسونو، قیسا اولاراق وصفیلرینی، او یودلرینی و یا ایشلریندن سوز و ثریلیب. "تون یوکون" آئیده سی کی "تون یوکون" باش وزیرین طرفیندن ۷۲۰-میلادی ده آلتی ایل اولوموندن قابق یازیلیدیر.

"یوللوق تکینگآئیده سی گوزل بیر ذیلله و داها زنگین بیلگی ایچرک" یوللوق تکین" طرفیندن "کول تکین" و "بیلگه خاقان" مزارلارینا ۷۳۲ و ۷۳۵-نجی میلادی ایلرینده "کول تکین" و "بیلگه خاقان" بیر ایل اولوملریندن سونرا یاپیلیمیشدیلا. بوداشلارین گئیش آلاندا ۴۸ ائن و ۱۰۸ اوزونلوق اولان بیر

دايره آراسيندا يئرلشميدير لر. بو داشلارين ياني باشلاريندا چوخ سايدا هيكل و شهر خارابالاري، ئاش يوللار، سو كانالاري، قوچ و توسباغا هيكللري، بولونماكدادير كي بير قوتسال و اونملی يئر اولدوقوني گورسدير.

”كول تكين“ آبيده سنين او جاليقي ۳/۷۵ مترو دوغي و باتي اوزلرينين ائني ۱/۳۲ و ۱/۲۲ متردير، گوني و گوزي اوزلرين گنیشليقي ۴۶ و ۴۴ سانتی متردير. اوست-اوسته يازلميش خطلرين اوزونلوقي ۲۳۵ سانتی متردير. دوزگون و گوزل حرفلره يوخاريدان آشاغيا دوغري يازيلان و يازيلاردا ۳۸ حرفيدن بولوشماكدادير.

اورخون آبيدهلرين حرفلري ۳۸ دانا اولوب كي اونلاردان ۴ سسلي و قالاني ۳۴ حرف سس سيز حرف دير. بو ۳۴ حرفيدن ۸ فونوم واردی كي هر سسلي حرف اينجه يا قالين اولماق اوزره ايكي سسلي فونوم اورتايا چيخاردير. گوگ تورك يازيسيندا حرفلر بير-بيرينه بيرلشدير يلمزیدی، بلکه کلمه لر بير-بيريندن اوست-اوسته دوشموش ايكي نقطه ايله آيريلاردی يازی ساغدان سولا؛ ايسته نيلنده يوخاريدان آشاغيا يازيلاردی. اورخون آبيدهلري يوخاريدان آشاغيا و ساغدان سولا دوغرو يئرلشدير يلميشدير .

گوروندوگی کیمی بو تاريخ لر تکجه الده اولان و بوگونه جان بولونوب و تاپيلان کانيتلارا داياناراک آيريليب. اما دئمليک كي اورخون يازيسي تورکلرين وار اولدوگی گوندن بري اونلارلا يارانيب، ياشاتيليب، و ديل و كولانيم شکلينه گوره بيچيلم لشديرلشميشدی. ايلرجه بلکه يوز ايلر تورکلر بو

آلبلانی دیلرینه اویغونلادماق و راحتلتماق گوره چابا صرف ائدیبلر تا بو سون یازیکی قاباقجادا دئدیگمیز کیمی تور کلرین بو گونه دک ان اویغون و دوغری دوروست الفباسی یارانسین.

اور خون الفباسنین کؤ کونون اوزرینده دوشونجلر

بو آلبانین کو کونی بولماق اوچون بو گونه جان بولی آراشدیرمالار و چوخلی باخیشلار اورتایا آتیلیب اما بو گونه قدر بیلگیلرین آزیقینا گوره کسین بیر سونوجا وارلمایب. اوروپالی آراشدیرماچیلار ایلر بویباخیشلارینی، سس دگرلرینه باخمایاراک و تکجه بنزریکلر له بو الفبانین کو کونی بعضی اوروپا اسکی الفبالردن بو یا شو آزی چوخ شاشیرتجی شکیلده بنزریکلرنی گوررک تارتیشیب ویونلندیرمک ایستمشلر. اورنک اوچون کوچوک آسیادان یونان یازی سیستمه قارشلاشدیرمیشلار. اما سوز کونوسی کوچوک آسیا یازیتلاريله، گوکتورک یازیلارنین آراسیندا چوخلی زامان فرقی یعنی مین ایلر آرا اولماسیندا راغماً گئنه شکیل بنزریکلر و سس دگرلیندیندن هیچ بیر بنزریک اولمایان و گورونومی کسین فرقلیق، چوخلی شوبهه و باخیش آچسینا یارادیب و بوباخی شچوخ گوجسوز و ایناندیریج و علمی دایاق اولمایان شکیلده بیراخیلیب. بعضی عالیملر بو آلبانین اسکی "رونیک" یازیلارلا قارشلاشدیریب کو کونی رونیلردن، کوزی سیریدا یولاریلا اوروپایا قلمیش اولای بیلجگینی دوشونوبلر.

پروفیسور "خودیف" ون یازدیگنا گوره "اسکی تور کالفباسیندا یازیلا مئیدانا چیخیرو بیر نئچه عصیر سونرا بوتون تورک مدنیتین شاه اثری اولان اورخون آییله لری یاراتیلیر. ۸-نجی عصرین اساساً اوللرینه اوزل بو آییله لر عین زماندا توپ الومسال تورک ادبی دیلینین یاناشی اورنگیدی. "شبهسز اسکی تورک الفباسی بیرنئچه مین ایل دوام ائدن قاریشیق بو تونلشمه یولو کئچمیشدیروهیچ ده شاشیرجی دئیل کی بو الفبانین یاپیلش تاپیدیقی ایلک دامغا، ایشارت وایلک حرف فورمالارینا وایلک یازیلا آذربایجان اراضیسینده راستلانیر.

"قوبستان" ندا، "ناخچون" دا، "کلبجر" ده آشکارا اولونان یازیلا بیرداها گوستریر کی ان اسکی چاغلاردان بو توپراقلاردا یاشایان تورک توپلوملاری اثرکن اورتا عصیرلرده قدیم تورک الفباسینی کولالنیرمیشلار. بیرباشقا باخیش آچسی "ویل تامسون" طرفیندن اورتایا آتیلیب و بو الفباتین کوکونی "آرامی" خطیندن و دیلیندن آلینماسی ایداسیدی. "تامسون" باخیشی آچسیله تورک آلفاباسی کوکونی دوغوردان دوغریا دگیسه، دولایسی اولاراک دایاندقی قایناق آرامی دئییه آدلاندرلان "سامی" آلفابتیندن بیربیچیمدیر. یازی یونی ساغدان سولا اولماسی، بیرینا حرفلرین گرک بیچیمده؛ گرک سس دگریندن بولونان چوخ بنزریلیک کانتیلانما کدادیر.

آرامی آلفباسی پارس امپراطورلوقوندا باشلاریاراک بریه قدر یایلدیقی و نجور بیرانتگیسی اولدوقی بلیدی. آرامی خطی "فینیقلر" دن آلینمیش بیرخطدیر کی مین ایل میلاددان قاباق اونلاردان اورنیب و هر یئر گئتدیکلرینده یایماقالا چابا

گوسترمیشلر حتی بو خطین ایزلرین ساسانی یدوورانیندا کورنوب. بونلارین آرایندا ان یاخشی تاندقیمیز آلفابیت "پهلوی" دی. پهلوی الفباسیندا لیکی قولاً آیرماق اولار کی بیرسی "اشکانی" و دیگر "ساسانی" پهلوسیدیلر کی اونجکی اشکانیلر زمانیندا و گوزی بولکلرینده ایشلنریمیش و او بیرسی یعنی ساسانی پهلویسی کی "پارسک" ده آدلاناریمیش. بو یازیتلارین ان یاخین و اورخون خطینه بنزر اشکانی پهلویسی خطیدی کی بو خطیدن سونرالار "سغدی" خطیده دوزلمیش. ان یوغون آراشدیرمالار بورایاجان فنلاندیلی "دونر" آدلی بیریلیم آدامین طرفیندن یاپلمیشدیر. بو بیلیم آدمی چوخلی بنزرلیکلر اشکانی سیکه لرینده ایشلنلیمیش خطیده و اورخون خطیله گوسترمیش. بو آراشدیرمالاردان سونرا چوخلی بیلیم آدمی و آراشدیرماچی چین تورکستانیندا ودوغی چین سینیرلاریندا و دوغی ایران دایازیلیمیش سندلر ال تاپمیشلار کی سغدی یازیلاری آدلانیرلار و بیرنجی میلادی ایلریندن قالما کدادیرلار.

گوروندوگی کیمی ان اویغون و بیلیمه یاخین اولان باخیش سون باخیشدیر کی اشکانیلرله تورکلر آراسیندا ایلیشگیسین سیکجا گورسدیر. بو آراشدیرمالار گورسدیر کی اورخون و تورک الفباتی بیر نئجه مین ایلیک تاریخه و کئچمیشه صاحبیدیر و اول بیلیمز بیردن - بیره بیر الفبادان یارانیب وهیچ بیر دگیشیکلیکه یاپیلما یاراک کولانیم حالینه گلیمیش اولسون.

تورک قوملاری چوخ بیر گئیش اولکده یاشادیکلارینا گوره فرقیلی و چشیتلی لهجه لرده دانیشدیکلارینا گوره، یاراتیکلاری الفبالاری بیر چوخ حرف آرتیریب و او یغون الفبا ایجاد ائدیمیشلر.

اورنک اوچون اوخ اولراق اورخون حرفی (q) یای اولراق اورخونان یایا (y) س اولراق اورخونان سونگوی (s) ت اولراق اورخونان حرف تاغ یا همان داغ (t) و ائو اولراق اورخونان حرف ائوتزیدی (i) بوردا بو سونوجا وارماق اولارکی اورخون یازیتلارین دوغوشی و بو حاله گلمسی چوخلی ایللر سوروب. "بارتولد" دون دئدیگی کیمی بو الفبا بو گونه دک تورکلرین ان دوغری و دوزگون و ایشلرینه گلجک الفایمیش کی تورکلر ایشلدریمیشلر.

دئمک اولار سومئر بابالار میزدان میسمار (میخی) خطیندن تا اوورارتو دوولتترینه قدر یارزیتالریندا و اونلاردان اشکانلره قدر پهلوی اشکانی خطینه جان بیر عمور صاحب اولموش تابو اورخون خطی اورتایا چیخسین. آد آپاردقمیز آلینان قوملارین خطیلریندن، دوزلمیش اورخون یازیتلاری هامیسی بیر تورک قومیدیلر. پس بو سونوجا وارماک اولار کی اورخون خطی شکیلجیک و میخطی خطیلریندن یارانیب و ایللر کئچدیکدن سونرا بو حاله گلیب دوشموش.

پس بوسوزی آلین آچیکلیقلادئمک اولور کی تورکلرین هیچ بیر چاغدا و هیچ

بیر دونمده یازسیر و الفباسیز قالمایشلار و بیلگیله و یازیلا یاشایبار.

گوک تورک خاقانلیقلاریندان سونرا اورخون یازسی دیگر یئنی قورولان
تورک دوولت لرینین یازسی اولاراک کولانیلمیش.

”سابارلار”و”خزرلر”و”آوارلار”كىمى گوك توركلردن سونرا يئنى قورولان دولنلر بير آلاندا و باتيه كوچ ائديكلرينه گوره ديشيك و تازا الفابئله تائيش اولمالارينا گوره اورخون يازيسى و الفباسى ندا يئنده ديشملر ياييب ،تازا اولكلرده اورنك بودايى و مانوى يا مسيحي دينلرينه كئچديكلرينه گوره اورخون خطينى بير اخيب يادا ديشدير ميشلر .

اويغورلار اورتايا چيخديكلاريندا اورخون الفباسى بير قيسا زمان ايشه گليب سونرا مانى دينين ائنگيسى آلتيندا سغدى الفباسينا كئچليلب . اويغورلار آلديقلارى سغدى الفاسينى دا ديللرينه اويغونلاشديرىب سونرا ايسلام دينينه كئچنه قدر بو يازيدان يارارلانميشلار . ايسلام دينينى قبول ائديكدن سونرا عرب خطيله يازماقا باشلاييلار كى اينديه جان بو خطيله تورك دىلى يازليب اوخونور .

قائناقلار:

اورخون و سئنى سئى كيتابه لرى - ويل تامسون - تورك دىل كورومى آنكارا

Orkun Abacası

Sesli Harfler

İ	A,E
İ	İ,İ
›	O,U
Ŧ	Ö,Ü

Yarı Çift Sesli Sessizler

◄	ık,kı,ke
Y	iç
↓	ok,uk,ko,ku,ke
Ŧ,Ŧ	ök,ük,kö,ku,ke

Birleşik ve Çift Sesli Sessizler

M	ıd, it
›	nç
⊕	nd,nt
ı	ng
⊗	ny,yn

Sessiz Harfler

	Kalın		İnce	
Ba	Ბ		Ბ	Be
		Ბ		C.Ç.
Da	Ბ		Ბ	De
Ga	Ბ		Ბ	Ge
Ka	Ბ		Ბ	Ke
La	Ბ		Ბ	Le
		Ბ		M
Na	Ბ		Ბ	Ne
		Ბ		P
Ra	Ბ		Ბ	Re
Sa	Ბ		Ბ	Se
		Ბ		Ş
Ta	Ბ		Ბ	Te
Ya	Ბ		Ბ	Ye
		Ბ		Z

www.turan.tc

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

گجیل

<http://Gajil.20m.com>